

Архимандрит Тихон (Ракићевић)

манастир Студеница, игуман

Значење термина „иконостас“

Сажетак: Познато је да су се у Византији служили разним терминима како би означили олтарску преграду. Од свих ових древних термина најдуже је био у активној употреби термин: τὸ τέμπλον. До новијег времена (20. век) овај термин је код нас опстајао у облику „темпло“ али је исти данас неразумљив јер га је потиснуо други термин — „иконостас“, који се данас често употребљава на неодговарајући начин. У православним земљама ово се није десило брзо ваћ је реч о дуготрајном, вековном, процесу. Пред читаоцем је лети-мичан преглед поменутог процеса.

Увод — називи који претходе термину „иконостас“ и њихово значење

Употреба термина „иконостас“ има своју предисторију. Пре него што се директно дотакнемо проблема употребе овог термина обратићемо минималну пажњу на оно што му је претходило. Познато је да су се у Византији служили разним терминима како би означили олтарску преграду. Коришћени су изрази κάγκελλα, διάστουλα, θώρα, περίστουλα, као и многи други. За многе ове изразе се зна да нису означавали цео олтарски параван него одређене његове делове. Од свих термина један једини је задржан¹ у активној употреби: τὸ τέμπλον. Овај термин сада означава целу олтарску преграду, мада је и овај термин у широкој црквеној употреби слабо разумљив. Он је разумљив у стручним научним круговима (археологија, историја уметности). Овај термин је рано почео да означава целокупни олтарски параван. У прилог раном преношењу термина τέμπλον на целокупно олтарско одвајање сведочи такође и чињеница да га преузимају не само православне земље Балкана него и Руси.²

У говорним новогрчким дијалектима користи се реч „τέμπλα“.³ У новогрчкој књижевности она се јавља од краја 16. века.⁴ Подударна реч од истог корена и са сличним значењем постоји у „словенским идиомима“, а и у влашком, француском и енглеском језику.⁵

Темплон (у разним варијантама) је имао опште преовлађујуће значење за олтарске преграде у балканским земљама.⁶ Овај термин су на сродне начине употребљивали Срби (темпло) и Бугари (темпло). Код Срба се употреба овог термина протеже до 20. века. О овоме говори и Константиновић 1939. године.⁷

¹ Lasareff, *Trois fragments*, 120.

² Chatzidakis, *Ikonostas*, 327.

³ Παπάγγελος, *Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“*, 66.

⁴ Хортатис, Кацурдос. Παπάγγελος, *Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“*, 66.

⁵ Παπάγγελος, *Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“*, 66.

⁶ Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.

⁷ Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.

Румуни користе реч „tîmplă“. Они су имали три термина за означавање олтарске преграде: „tîmplă“, „catapetezma“ и „iconostâs“. Термин „иконостас“ је код њих кориштен да значи постоље за иконе у Цркви,⁸ док се други поменути израз односио на завесу у старом јудејском храму а и на застор од икона испред олтарског простора у Цркви⁹ (дакле, за оно што и јесте истински иконостас како га данас схватамо).

Код Руса је овај термин живео у следећем облику — „тјабло“.¹⁰ У руском језику је раније употребљаван термин „прѣграды олтарныя“ (преграда олтара) или „олтарная стѣна“ (зид олтара). Истовремено са овима израз „тјабло“ се „користио само у смислу старо грчког τέμπλον (тј. један део иконостаса изнад средњих врата)“ или „у значењу једног низа, тј. термин је упућивао на дрвено постоље, на коме су се налазиле иконе“.¹¹ Уствари, реч „тјабло“ се уз реч „деисис“ у Русији употребљавала у два значења. Ређе се њима називао читав иконостас изнад царских двери тј. изнад данашњих локалних икона, а чешће се реч „тјабло“ користила за први, а „деисис“ за други појас или ред икона изнад царских двери.

Прихваћено је, код истраживача нема никакве сумње да је термин „темплон“ латинског порекла и да долази из латинског „templum“.¹² Шта значи поменути термин? Ово templum „значи ‘τέμενος’ (догостоља), али може и да значи ‘διαδοκίς’ (храм) у архитектонској терминологији“.¹³

Латинско „templum“, по Константиновићу, „у римској архитектури означава средњи завијени балкон, који је попречно положен преко другог балкона (троугао кровне столице) и одговара значењу речи ‘Архитрав’“, те су због тога „по аналогији“ Грци називали архитрав на олтарској прегради — τέμπλον.¹⁴ Реч τέμπλον користила се, али у ређим случајевима, за означавање једног олтарског простора.¹⁵

Када је коришћен термин „иконостас“?

Термин „иконостас“, како се он већ данас користи, да значи олтарски параван (у областима са Литургијом по византијском обреду) је релативно млад. „Εἰκονόστασις“ („εἰκονοστάσιον“) је „прво постсредњовековно означавање“¹⁶ олтарског паравана, тј. темплона. „Средњовековни грчки писци никада не називају олтарске преграде εἰκονόστασις (εἰκονοστάσιον), иконостас.“¹⁷ Реч „εἰκονοστάσιον“ „која се ретко појављује у средњовековним текстовима“ није ознака за олтарску преграду.¹⁸ Старији називи предходе овом термину.

Овај термин — „εἰκονοστάσιον“ се користио у делу Псеудо-Кодиноса „Књига о службама“. Псеудо-Кодин је конвенционално име за анонимног аутора овог списка, који је највероватније настао између 1347. и 1368. године.¹⁹ У поменутом делу ико-

⁸ Konstantynowicz, Ikonostasis, 34.

⁹ Konstantynowicz, Ikonostasis, 34.

¹⁰ Lasareff, Trois fragments, 120.

¹¹ Konstantynowicz, Ikonostasis, 35.

¹² Walter, The Byzantine Sanctuary — A Word List, 276; Παπάγγελος, Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“, 66; Lasareff, Trois fragments, 120–121.

¹³ Παπάγγελος, Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“, 66.

¹⁴ Konstantynowicz, Ikonostasis, 32.

¹⁵ Konstantynowicz, Ikonostasis, 32.

¹⁶ Braun, Der Christliche Altar, 650.

¹⁷ Braun, Der Christliche Altar, 651.

¹⁸ Alchermes, The Middle Byzantine Chancel Barrier, 49.

¹⁹ The Oxford Dictionary of Byzantium II, стр. 1135.

ностас је био један оквир у двору византијског Цара, на коме је висила, пред дде-није за Божић, икона рођења Господњег и неколико других икона за поштовање.²⁰

Ту се каже: „Τῆ κδ' τοῦ Δεκεβρίου, καθ' ἣν ἔστιν ἡ τῶν Χριστουγέννων παραμονή, τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ὄρθρον μὴ ἐξελθόντος κατὰ τὴν ἐξ ἔθους αὐτῷ συνήθειαν, ἀλλ' ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελίῳ εὐρίσκομένου, φέρουσι μετὰ τὴν ἀπόλυσιν οἱ κανονάρχαι καὶ ἰστώσιν **εἰκονοστάσιον**, εἰς ὃ κρέμανται ἅγιοι εἰκόνες τῆς τε γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ἕτεροι τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρες.” Εμπροσθεν δὲ τοῦτου ἀναλόγιον, ἐφ' οὗ ἐπίκειται ἅγιον εὐαγγέλιον.²¹ (24. децембра, у навечерје Божића, цару, који по обичају није отишао на јутрење, већ се налази у својој келији, канонарси после отпуста доносе и постављају **иконостас** (=сталак, постолје), на коме висе свете иконе Христовог Рођења и још три или четири друге (иконе). А испред овога (=иконостаса) (постављају) налоњ, на коме је положено Свето Јеванђеље).

Хадзидакис каже да термин „иконостас“ овде „има значење једне кровне конструкције као конструкцијски елеменат (=носач) на једном једином месту изван Цркве“.²²

У објашњењу код Гретстера и Гоара употреба речи „εἰκονοστάσιον“ је на исти начин протумачена, као једна обешена кука или оквир, на коме су висиле иконе: „Сви говоре иконостас на коме или стоје или са кога висе свете иконе, као што су са истог висиле иконе (слике) рођења Христовог, али исто тако три или четири.“²³

Појам „εἰκονοστάσιον“ је задобио значење великог, чврстог и раздвајајућег иконостаса са настанком самог иконостаса.²⁴

Шта означава термин „иконостас“?

Реч „εἰκονοστάσιον“ се ретко појављује у средњовековним текстовима где „никада не упућује на трајни зид сачињен од икона а који заклања, тј. преграђује дему од наоса“.²⁵

Назив „εἰκονοστάσιον“ (иконостасион) је у употреби већ од 11. века²⁶ први пут се помиње у Типику манастира Богородице Миросрдне у Константинопољу (Τυλικὸν τῆς Μονῆς τῆς Κεχαρτωμένης Κων/λεως).²⁷ Овај назив мање одговара архитектонском и најдревнијем облику преграде а боље одговара, каснијој, врло високој, живописној (сликовној)²⁸ олтарској прегради са више редова икона.²⁹ Олтарска преграда је временом више постала подупирач и основа икона. Осим тога, исти овај последњи термин — „εἰκονοστάσιον“ користио се за означавање оног црквеног намештаја, на коме је постављена икона светог који се слави да би се изложило вернима на поклоњење у храму.³⁰ Његово буквално значење, „место за иконе“,³¹ тј. „носач“³² (држач) икона које су биле постављене за празник тог дана³³ — нешто слично ономе што је данас у употреби у православним храмовима, а што се назива

²⁰ Braun, *Der Christliche Altar*, 651.

²¹ Verpeaux, *Pseudo-Kodinos, Traité des offices*, стр. 189 (поменути текст се, са мало грешака, налази и у PG 157, 61D).

²² Chatzidakis, *Ikonostas*, 326.

²³ Gretser-Goar, PG 157, 304C–D.

²⁴ Chatzidakis, *Ikonostas*, 326.

²⁵ Alchermes, *The Middle Byzantine Chancel Barrier*, 49.

²⁶ Chatzidakis, *Ikonostas*, 326.

²⁷ PG. 127, 1120

²⁸ Pace, *Nuova ipotesi*, 195.

²⁹ Ευστρατίου Τσαπαρλή, *Το βυζαντινὸν τέμπλον*, 3.

³⁰ Ευστρατίου Τσαπαρλή, *Το βυζαντινὸν τέμπλον*, 3.

³¹ Alchermes, *The Middle Byzantine Chancel Barrier*, 49.

³² Chatzidakis, *Ikonostas*, 326.

³³ Verpeaux, *Pseudo-Kodinos, Traité des offices*, стр. 189 (PG 157, 61D).

analoghia (налоњ).³⁴ Ово значење „места за иконе“ је потврђено у употреби.³⁵ „Место где су постављене свете иконе“³⁶ се најчешће означавао изразом иконостас, или је он значио „носиоца појединих икона“³⁷ или „поједина поља која носе иконе на преградном зиду од икона, тј. на иконостасу“.³⁸

Д. Палас као технички термин којим се означава подножје икона у наосу уз „εἰκονοστάσιον“ (као конструкцију у функцији носача) налази изразе „δεσποτικὸν στασίδιον“ (δεσποτικόν: у смислу да је то постоље, подножје, припадало икони Исуса Христа, Господа и Цара) и „λόδα“ (просто постоље).³⁹

Говорећи о превласти дрворезбарених темпли „у пост-Византијском периоду“ оксфордски речник каже: „такав један темплон је најчешће називан иконостас“.⁴⁰

Овај термин су уз термин „темплон“ користили грчки и страни византолози у ширем смислу.⁴¹

Да ли термин „иконостас“ одговара намени за коју се користи

Олтарска преграда са иконама (тј. живописна или сликовна преграда) је неприкладно⁴² названа „иконостас“, и у том смислу (да значи олтарску преграду)⁴³ ова реч „εἰκονοστάσιον“ (или „εἰκονόστασις“) се употребљавала тек у млађем периоду.⁴⁴ Овај назив византијски писци никада нису употребљавали у смислу у ком се данас „неправилно схвата“,⁴⁵ јер модерни аутори имају тенденцију да користе православни грчки термин „иконостас“ за све олтарске преграде, без обзира (не узимајући у обзир) на време када су се те преграде појављивале.⁴⁶

У чему је проблем са називима за живописни⁴⁷ тип олтарске преграде? Живописни тип преграде скоријег датума „јесте, дакле, једна варијанта која не узима у обзир архитектонску структуру, па функцију *заклона* поверава стабилној прегради, свој у дрвету, испуњеној иконама, којој је досуђено да у каснијем периоду, када трпи утицај укуса западног барока, постане гломазна“.⁴⁸

Иако су неки савремени Грци спремни да толеришу термин „εἰκονοστάσιον“ (иконостасион) као еквивалент за иконостас (iconostasis),⁴⁹ добро је познато да он никада није имао то значење за Византинце.⁵⁰ Рекли смо да се сматрало да тај термин значи постоље на које треба постављати иконе.⁵¹

Ипак, упркос томе, „овај израз εἰκονοστάσιον лако објашњава из ког разлога се олтарска преграда називала иконостас“, пошто је „као зид од икона, који затва-

³⁴ Pace, *Nuova ipotesi*, 195.

³⁵ Alchermes, *The Middle Byzantine Chancel Barrier*, 49.

³⁶ Konstantynowicz, *Iconostasis*, 33.

³⁷ Konstantynowicz, *Iconostasis*, 33.

³⁸ Konstantynowicz, *Iconostasis*, 33.

³⁹ Pallas, 370.

⁴⁰ *The Oxford Dictionary of Byzantium I*, 2024.

⁴¹ Више о називима за олтарску преграду презвитеријума види у: Chatzidakis, *Iconostas* 326–327.

⁴² Pace, *Nuova ipotesi*, 195.

⁴³ Konstantynowicz, *Iconostasis*, 33.

⁴⁴ Konstantynowicz, *Iconostasis*, 33.

⁴⁵ Alchermes, *The Middle Byzantine Chancel Barrier*, 49.

⁴⁶ Alchermes, *The Middle Byzantine Chancel Barrier*, 49.

⁴⁷ Pace, *Nuova ipotesi*, 195.

⁴⁸ Pace, *Nuova ipotesi*, 198.

⁴⁹ Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272.

⁵⁰ Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272.

⁵¹ Verpeaux, *Pseudo-Kodinos, Traité des offices*, стр. 189, ред 11.

ра олтарски простор са иконама које испуњавају оквире, постала носилац икона.⁵² Назив иконостас, у новом значењу, требало би да води порекло из руске језичке употребе.⁵³ Овим термином се означава не само зид од икона као целина, већ више његови појединачни одељци, његова поља који носе иконе.

Како се још може тумачити термин „иконостас“?

Овај термин у старим извештајима може једнако бити протумачен и као импровизирана говорница⁵⁴ (ораторијум).⁵⁵ Наравно, јасно је да ово значење боље одговара термину у другим контекстима (значењима).⁵⁶ У *Тийику* Богородице Благодатне (Кехаритомени)⁵⁷ (1120–1130) постоје референце за „τὸ εἰκονοστάσιον τῆς βασιλείας μου“ (иконостас царства мога).⁵⁸ У *Мемоарима* Силвестера Сиропулоса помиње се: „εἰς τὸ εἰκονοστάσιον σου (на иконостасу)“.⁵⁹

Реч иконостас код Срба, Бугара, Руса и Румуна

У Вуковом речнику из 19. века „реч ико́нос, ико́носац“ — код Срба — „значи зид од дашчица, који служи као ослонац за свете иконе“,⁶⁰ а у једном другом „уопште један подупирач за свете иконе“.⁶¹ Константиновић каже да „Срби до дана данашњег користе реч тѣмпл“,⁶² јер „израз ико́ностас“ „је ипак млађег датума и не може се наћи чак шта више ни у Речнику В. Караџића“,⁶³ „иако се користи за означавање олтарске преграде“.⁶⁴

Код Бугара реч „иконоста́съ“ значи само преградни зид или једно место у кући где се стављају свете иконе,⁶⁵ јер и они, како пише Константиновић 1939. године, „исто као и Срби, имају до данас назив „тѣмпл““.⁶⁶

Код Румуна „iconostâs“ (иконостас) је „постоље за иконе у Цркви“,⁶⁷ иако „timpla“, од сва три термина за означавање олтарске преграде, „има опште преовлађују-

⁵² Braun, *Der Christliche Altar*, 651.

⁵³ Braun, *Der Christliche Altar*, 651.

⁵⁴ Повремено је ова реч (εἰκονοστάσιον) „изгледа означавала капелу (chapel) или ораторијум“ (место са кога се беседи). Alchermes, *The Middle Byzantine Chancel Barrier*, 49.

⁵⁵ Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272.

⁵⁶ Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272.

⁵⁷ „Πάλιν κάμπτει πρὸς ἄρκτον, διαίρων ἄριστερὰ τὸ εἰκονοστάσιον τῆς βασιλείας μου, δεξιὰ δέ...“ („поново скреће према северу, раздвајајући са леве стране иконостас од мог Царства, а са десне стране...“) (Спољашње понашање у манастиру; PG 127, 1120.). По Хадзидакису, Овде реч „εἰκονοστάσιον“ (Иконостас) „мора да подразумева неки израђен носач за иконе“, можда под отвореним небом? (Chatzidakis, *Ikonostas*, 326), али ће ово пре бити мала капела.

⁵⁸ Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272.

⁵⁹ У *Мемоарима* Силвестера Сиропулоса, епископ хераклијски се пита шта да ради са Схоларијевим текстом. Император му говори да задржи тај текст „εἰς τὸ εἰκονοστάσιον σου (на иконостасу)“. Laurent преводи „Garde-le dans ton iconostase (држи га у своме иконостасу)“ фразом која, по Валтеру, „нема баш много смисла“. Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272. „Задржи (чувај) га у свом ораторијуму“, а то би био кутак у келији или посебна просторија са иконама намењена за молитву. Овај превод Валтеру изгледа да има више смисла. Walter, *The Byzantine Sanctuary — A Word List*, 272.

⁶⁰ *Српски рјечник њемачко-лајински*, 239/1, 240/2.

⁶¹ Ристић-Кангрга, *Речник српскохрватско-њемачки*, 307/1. (Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.)

⁶² Караџић, *Српски рјечник њемачко-лајински*, 759. (Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.)

⁶³ Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.

⁶⁴ Ристић-Кангрга, *Речник српскохрватско-њемачки*, 307/1. (Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.)

⁶⁵ Геровъ, *Ръчникъ на блъгарскый языкъ V*, 331/1; Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.

⁶⁶ Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34; види: Геровъ, *Ръчникъ на блъгарскый языкъ V*, 331/1.

⁶⁷ Konstantynowicz, *Ikonostasis*, 34.

ће значење за олтарске преграде у балканским земљама⁶⁸. Од свих „iconostâs“ (иконостас) је најмлађи.⁶⁹

„Назив „иконостас“ користио се врло касно, на украјинском подручју најпре од почетка XVII века, а на руском подручју најпре у другој половини XVIII века⁷⁰. Пре овог назива „од почетка се употребљавао термин „прѣграды олтарныя“⁷¹ (преграда олтара) или „олтарная стѣна“⁷² (зид олтара), као и „тябло“⁷³ (читај: tia-blo = грч. τέμλο). Затим израз „олтарныя ограды“ (олтарска ограда).⁷⁴ Постоје и изрази: „огорода олтарная“, „олтарныя заграды“, „святыя ограды“ (света ограда); „преграда олтаря“ и „чистыя (ієρά) преграды“.⁷⁵ Још у премонголском времену користила се реч „деисусъ“⁷⁶ (грч. δέσις).⁷⁷

Неправилно је називати темплон речју „иконостас“

На Западу је уобичајено да се олтарска преграда која представља једну „упечатљиву карактеристичност црква византијског обреда“⁷⁸ назива „иконостас“.⁷⁹ Валтер (наводећи претходно цитат из мистагогије *De Sacro Templo* [О свештеном храму]) каже да би Епископ Симеон Солунски тешко овај термин (иконостас) разумео у овом данашњем смислу.⁸⁰ Значење ове преграде за њега (дакле, како је Симеон схватао преграду) може бити схваћено читањем одељка из поменуте царске *Књије обреда* која је састављена у 14. веку.⁸¹ Према овој књизи владар (цар, прим. аутора) остаје у својим одајама на дан 24. децембра, на Бдење поводом Рождества, уместо да изађе ван као што је то он обично чинио. Пред крај јутра извесни „εἰκονοστάσιον“ био је тамо постављен, на коме су биле постављене (изложене) иконе Рождества са још једном или две друге (иконе).⁸² Затим је следио обред (церемонија) поклоњења (поштовања пред тим иконама). Тај извесни „εἰκονοστάσιον“ стога је представљао прилично дословно иконо-држач на коме је икона којој се клањало била постављена.⁸³ Можемо видети еквивалент (истоветну ствар) данас у било којој цркви византијског обреда.⁸⁴

⁶⁸ Konstantynowicz, Ikonostasis, 34.

⁶⁹ Konstantynowicz, Ikonostasis, 34.

⁷⁰ Konstantynowicz, Ikonostasis, 36.

⁷¹ Срезневский, *Материалы II*, 663. Ово је термин који се од почетка употребљавао у редакцијама рукописа на руском језику. Konstantynowicz, Ikonostasis, 35.

⁷² Срезневский, *Материалы II*, 663.

⁷³ При чему се термин „тябло“ „користио само у смислу старо грчког „τέμλον“ (тј. један део иконостаса изнад средњих врата)“ (Срезневский, *Материалы III*, 1096–1097) „или у значењу једног низа, тј. термин је упућивао на дрвено постоље, на коме су се налазиле иконе“. Срезневский, *Материалы III*, 1096–1097; Konstantynowicz, Ikonostasis, 35.

⁷⁴ Овај израз „изгледа да припада типичним украјинским терминима из премонголског периода“. Konstantynowicz, Ikonostasis, 35.

⁷⁵ Konstantynowicz, Ikonostasis, 35.

⁷⁶ Срезневский, *Материалы I*, 651.

⁷⁷ Реч „деисусъ“ се користила уместо „тябло“ за означавање икона, које су приказивали Сведржитеља, Мајку Божију и Св. Јована Крститеља, тј. свете, који постоје у поретку молитве („ἐν δεήσει“ = у молитви), у будуће за означавање целог једног низа од икона „ἐν δεήσει“, и конечно за означавање целе олтарске преграде (на данашњем украјинском подручју ово се десило почетком XVII. века). Konstantynowicz, Ikonostasis, 35.

⁷⁸ Walter, *The Origins of the Iconostasis*, 251.

⁷⁹ Walter, *The Origins of the Iconostasis*, 251.

⁸⁰ Walter, *The Origins of the Iconostasis*, 251.

⁸¹ Verpeaux, *Pseudo-Kodinos, Traité des offices*, 189.

⁸² Walter, *The Origins of the Iconostasis*, 251.

⁸³ Walter, *The Origins of the Iconostasis*, 251.

⁸⁴ Walter, *The Origins of the Iconostasis*, 251.

„Прецизно говорећи, стога“, каже Валтер, „погрешно је називати преграду која раздваја олтар од наоса у Византијској цркви именом иконостас.⁸⁵ Овај термин је одбачен у већини скоријих Грчких енциклопедија, које радије користе термин τέμπλον.“⁸⁶

Одакле збрка у терминима?

Валтер сматра да „Читаву збрку у речима (терминима, прим. аутора), као и још неколико других на Истоку религиозних термина (терминологије, прим. аутора), вероватно треба приписати Русима.⁸⁷ Они су, уствари, прихватили одговорност не само за термин већ такође и за сам објекат (тј. иконостас).“⁸⁸ Иконостас је задобио свој класични облик у 16. веку, када је он постао један од најважнијих деолова православног храма. Из Русије иконостас је прешао на Свету Гору, а одатле се за време Турске инвазије раширио по Грчкој и Балкану. Руси су, дакле, „позајмили из Византије дрвени темплон, да би га пак потом прилагодили у посебним условима своје северне отаџбине.“⁸⁹ Овај темплон, израђен од дрвета, који је дошао у Русију из Византије, у потпуности се прилагодио локалним склоностима и тежњама уметности, формирао се више, рекли бисмо, у познати „руски“ иконостас.⁹⁰ Осим тога потом ће се поново вратити, у своју стару колевку,⁹¹ одакле је заправо некада и кренула најпростија олтарска преграда.

Извори и литература

- Alchermes, The Middle Byzantine Chancel Barrier = Joseph D. Alchermes, „The Middle Byzantine Chancel Barrier“, ABSTRACT OF PAPERS, Byzantine Studies Conference, *Third Annual, Columbia University, New York City, 3–5 December 1977*
- Braun, Der Christliche Altar = Joseph Braun S. J., *Der Christliche Altar In Seiner Geschichtlichen Entwicklung*, Zweiter Band, München 1924.
- Verpeaux, *Pseudo-Kodinos, Traité des offices* = J. Verpeaux, *Pseudo-Kodinos. Traité des offices* [Le Monde Byzantin 1. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1966], стр. 130–287.
- Геровъ, *Рѣчникъ на българскый языкъ V* = Найденъ Геровъ, *Рѣчникъ на българскый языкъ съ тлѣкувание рѣчи — ты на българскы и на русскы, чясть пята, P – I-A*, Пловдивъ 1904.
- Gretser-Goar, PG 157, 304C–D = Jacobi Gretseri ... in librum Georgii Codini Curopalatae De Officiis et officialibus magnae ecclesiae et aulae Constantinopolitanae Commentariorum libri tres. In: *Patrologia Graeca (sive Patrologiae cursus completus, Series graeca)*. ed J. P. Migne, Paris: Imprimerie Catholique, 1857–1866. T. 157, pp. 123
- Ευστρατίου Τσαπάρη, Το βυζαντινόν τέμπλον — ιστορική επισκόπηση — *Ανατύπων εκ της Θεολογίας, έν Αθήναις* 1976.
- Ιωάννα Στούφη — Πουλημένου, Το φράγμα του ιερού βήματος στα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Ελλάδος, εκδ. Μπάστα
- Караџић, *Српски рјечник њемачко-лаџински* = Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник исџума-чен њемачкијем и лаџинскијем ријечима*, треће (државно) издање, у Биограду 1898.
- Konstantynowicz, Ikonostasis = J. B. Konstantynowicz, *Ikonostasis, Studien und Forschungen, (erster band) Band I, Lemberg (Lwów) 1939.*

⁸⁵ Walter, The Origins of the Iconostasis, 252.

⁸⁶ Walter, The Origins of the Iconostasis, 252.

⁸⁷ Walter, The Origins of the Iconostasis, 252.

⁸⁸ Walter, The Origins of the Iconostasis, 252.

⁸⁹ Ευστρατίου Τσαпάρη, Το βυζαντινόν τέμπλον, 18.

⁹⁰ Ευστρατίου Τσαпάρη, Το βυζαντινόν τέμπλον, 18.

⁹¹ Ευστρατίου Τσαпάρη, Το βυζанτινόν τέμπλον, 18.

- Lasareff, Trois fragments = Lasareff, V., „Trois fragments d'épistyles peintes et le temple byzantin“, *Δελт. Χριστ. Αρχαιολ. Εταιρείας* (Извештај Хришћанског Археолошког Друштва), том 4, Аθήναι 1964–65.
- Chatzidakis, Ikonostas = Chatzidakis, Ikonostas, *Reallexicon für byzantinische Kunst* 1973, 326–353.
- Παπάγγελος, Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“ = Ιωάκειμ Αθ. Παπάγγελος, Η Σημασία του όρου „Τέμπλον“ κατά τους 11^{ον}–13^{ον} αι., Ζ' Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Αθήνα 1987 (Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων), 65–66.
- Pace, Nuova ipotesi = Biagio Pace, Nuova ipotesi sull'origine dell'iconostasio, *Byzantion, Revue Internationale des Etudes Byzantines*, Tome XIX (1949), Actes du VIIe Congrès des Etudes Byzantines, Bruxelles 1948.
- Pallas = Дискусија (уз читање текста) Д. Паласа у среду, 8. септембра на конгресу — објављена у: Manolis Chatzidakis, L'évolution de l'icône aux 11e–13e siècles et la transformation du temple (Tab. XXXIV–XLVIII), Actes du XVe congrès international d'études byzantines, Athènes — Septembre 1976., Βιβλιοθήκη της εν Αθήναισ Αρχαιολογικήσ Εταιρείασ αρ. 92 (Библиотека археолошког друштва у Атини др. 92.), Αθήναι 1979., стр 367–368.
- Ристић-Кангрга, *Речник српскохрватско-немачки* = Dr. phil. Светомир Ристић и Јован Кангрга, *Речник српскохрватској и немачкој језика, дрући гео, српскохрватско-немачки*, Београд 1928.
- Срезневский, *Материалы I* = И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древне-русского языка, том I, А-К*, Санктпетербургъ, 1893.
- Срезневский, *Материалы II* = И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ, том второй*, Санктпетербургъ, 1895.
- Срезневский, *Материалы III* = И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ, том третий*, Санктпетербургъ, 1903.
- The Oxford Dictionary of Byzantium I = The Oxford Dictionary of Byzantium, ed. A. P. Kazhdan, Vol.2, Oxford 1991.
- The Oxford Dictionary of Byzantium II = The Oxford Dictionary of Byzantium, ed. A. P. Kazhdan, Vol.2, Oxford 1991.
- Walter, The Byzantine Sanctuary — A Word List = Christopher Walter, „The Byzantine Sanctuary — A Word List“, *Pictures as Language: How the Byzantines exploited them*, The Pindar Press, London 2000.
- Walter, The Origins of the Iconostasis = Julian Walter, The Origins of the Iconostasis, *Eastern Churches Review* III (1971), 251–267. стр.